

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
доктор фізико-математичних наук,
професор Г. М. Горбін

2021 р.

ВИСНОВОК СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ

кафедри теорії та технології соціальної роботи
факультету соціально-економічної освіти

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,
від 21 січня 2021 р. (Витяг з протоколу №1),
призначеного рішенням засідання вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова
від 26 листопада 2020 р. (Витяг з протоколу № 5),
для проведення фахового семінару з попередньої експертизи дисертації
БИБИК ДАР'І ДМИТРІВНИ
на тему: «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних
працівників в умовах професійної підготовки»
поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
зі спеціальності 231 – «Соціальна робота»

І. ПРИСУТНІ:

ВИКЛАДАЧІ: завідувачка кафедри, доктор педагогічних наук, професор Карпенко О.Г., доктор педагогічних наук, доцент Савельчук І.Б. (*головуюча на засіданні фахового семінару*), доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н.М., доктор педагогічних наук, професор Тернопільська В.І., доктор педагогічних наук, професор Капська А.Й., кандидат педагогічних наук, доцент Артеменко І.Е., кандидат наук з державного управління, доцент Коновалова М.В., кандидат педагогічних наук, доцент Голубенко Т.О., кандидат педагогічних наук, доцент Синякова В.Б., кандидат педагогічних наук, старший викладач Житинська М.О. (*секретар засідання*), кандидат наук з державного управління, викладач Івженко І.Б., кандидат психологічних наук, старший викладач Шишова О.М., старший викладач Мельник І.П.

ЗДОБУВАЧІ PhD: Кущик В., Мамотюк А., Плаксін С.

Серед присутніх 5 докторів педагогічних наук, з яких 3 - за напрямом дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

II. Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки кафедри теорії та технології соціальної роботи Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова **Бибик Дар'ї Дмитрівни** на тему: «*Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки*», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 – «Соціальна робота» щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №8 від 27 грудня 2017 р.).

Науковий керівник: завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор **Карпенко Олена Георгіївна**.

III. СЛУХАЛИ. Висновок рецензентів доктора педагогічних наук, професора Тернопільської В. І. та кандидата наук з державного управління, доцента Коновалової М. В. про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Бибик Дар'ї Дмитрівни на тему: «*Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки*», призначених рішенням вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова від 26 листопада 2020 р. (Витяг з протоколу № 5) для проведення попередньої експертизи дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 – «Соціальна робота».

ВИСТУПИЛИ:

Завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи, доктор педагогічних наук, професор **Карпенко О.Г.** зазначила, що надійшла заява від аспірантки 4-го року навчання Бибик Д. Д. з проханням розглянути її дисертаційну роботу на предмет рекомендації до захисту. Тому обов'язки головуючої на засіданні покладаються на доктора педагогічних наук, доцента Савельчук Ірину Борисівну.

Головуюча: ознайомила всіх присутніх з біографічними даними Бибик Д. Д. та повідомила, що дисертація виконувалась на кафедрі теорії та технології соціальної роботи факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №8 від 27 грудня 2017 р.).

Дисертантка Бибик Д. Д. у своїй доповіді представила основні положення дисертаційної роботи:

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію, охарактеризувала об'єкт та предмет дослідження, виклала основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист,

вказала науково-практичну значущість роботи, зазначила про впровадження результатів дослідження. Поінформувала про публікації у фахових виданнях та участь у наукових конференціях.

Бибик Д. Д. зазначила, що проблема формування соціального лідерства майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки зумовлена динамічними перетвореннями, які нині відбуваються в галузі соціальної роботи. Реалії сьогодення доводять, що це, безумовно, актуалізує пошук шляхів досягнення й задоволення суспільних потреб населення, появою нових цінностей та переорієнтацією поглядів щодо їх значущості в усіх сферах суспільного життя, що виводить новий механізм залученості соціальних працівників до лідерства в соціальній роботі.

Доповідачка наголосила на вирішенні поставлених завдань, а саме: з'ясовано стан дослідження проблеми формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, на основі аналізу філософської, психологічної, соціологічної, педагогічної літератури уточнено сутність ключових понять дослідження *«соціальне лідерство»*, *«соціальне лідерство соціальних працівників»*, *«формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників»*; визначено особливості професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти та їх вплив на формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників, зокрема: поєднання принципів особистісного, діяльнісного та ресурсно-середовищного підходів в якості своєїрідної домінанти, яка визначає сутність процесу формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників; посилення практичної спрямованості підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної, суспільно-значущої й благодійної діяльності, що сприяє насиченню освітньо-професійних програм вибірково-компонентом з орієнтацією на розвиток *«soft skills»* у студентів; збагачення формальної освіти з соціальної роботи методами, формами та засобами неформальної освіти з актуалізації лідерського потенціалу студентів, що дозволяє розширити межі застосування аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Для оцінювання рівнів сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників доповідачка Бибик Д. Д. наголосила, що виокремлено такі критерії як-то: *мотиваційно-ціннісний критерій*; *знаннєвий критерій*; *особистісний критерій*; *діяльнісно-практичний критерій*, на основі яких охарактеризовано показники та рівні (*проактивний, активний, реактивний*) сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників.

Бибик Д. Д. зазначила, що розроблено *структурно-функціональну модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників* в умовах професійної підготовки, яка являє своєюрідним алгоритмом логіки дослідження і його змістового наповнення відповідно до визначених блоків: *цільового* (мета, завдання, наукові підходи, принципи), *організаційного* (логіка організації процесу підготовки соціальних працівників до соціального лідерства), *змістовно-методичного* (змістовні

напрями формування соціального лідерства, методи, форми та засоби підготовки майбутніх соціальних працівників), *результативного* (результат сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників за відповідними критеріями, показниками та рівнями).

Успішність реалізації структурно-функціональної моделі формування соціального лідерства визначається організаційно-педагогічними умовами, які було теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено їх дієвість в процесі професійної підготовки соціальних працівників (створення та діяльність Школи «Social лідерства – Student», що дозволило залучити майбутніх соціальних працівників до соціально-значущих ініціатив на засадах громадської, волонтерської та благодійної діяльності; розроблення вибіркового навчального дисциплін «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство» та їх впровадження до освітньо-професійних програм зі спеціальності «Соціальна робота», що надало змогу збагатити теоретичне навчання здобувачів вищої освіти знаннями про соціальне лідерство та механізми його прояву; використання різноманітних методів, форм та засобів актуалізації лідерського потенціалу майбутніх соціальних працівників, що дозволило здійснити варіативний характер поєднання аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності студентів).

Для проведення експериментального дослідження та оцінки його результативності було сформовано вибірку респондентів (КГ – 157 студентів, ЕГ – 165 студентів). Ефективність упровадження організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки підтверджена позитивними змінами, які були виявлені в експериментальній групі після завершення формувального етапу дослідження. Експериментально доведено, що збільшилась кількість студентів експериментальної групи, які здатні до генерування нових ідей та інноваційності в соціальній роботі, оволодіння соціально-проектними вміннями щодо вирішення соціальних ситуацій, а відповідно зменшилась кількість студентів з реактивним рівнем за діяльнісно-практичним критерієм сформованості означених показників соціального лідерства. Зросла кількість студентів спроможних проактивно діяти в умовах волонтерської, благодійної діяльності, соціально-проектної діяльності, що свідчить про зростання проактивного рівня за особистісним критерієм, зокрема зростання здатності до аналітичного та креативного мислення завдяки стимулюванню здатності до самовдосконалення та професійного зростання студентів. Отримані в ході експериментальної роботи дані за всіма означеними критеріями (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, особистісний, діяльнісно-практичний) свідчать про позитивну динаміку зростання показників кожного з них, і слугують достатньою підставою, щоб вважати виконаними завдання дослідження й досягнутою його мету.

Структура дисертації зумовлена метою і логікою дослідження та складається з анотації державною та англійською мовами та зі вступу, трьох розділів, що логічно поєднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Після закінчення доповіді Бибик Д.Д. присутніми були поставлені такі запитання:

Доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н.М.: Шановна Дар'є Дмитрівно, у Вас настільки актуальна тема на сьогодні, бо вона пов'язана не лише з професійною підготовкою соціальних працівників у закладах вищої освіти, а й з формуванням у них соціального лідерства в умовах цієї підготовки. Поставлю запитання, більшою мірою уточнюючого характеру. У чому полягає значення Вашого дослідження для розвитку наукової галузі – 23 «Соціальна робота»?

Бибик Д.Д.: Дякую за запитання. В Україні проблема формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки практично не піднімалася в психолого-педагогічних та соціально-педагогічних дослідженнях. Нами уперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Розроблено структурно-функціональну (авторську) модель, окреслено її складові та їх змістовне наповнення, успішність реалізації якої доведено впровадженням означених умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки.

Застосування наукових положень і висновків дослідження мають значення для підвищення якості професійної підготовки соціальних працівників щодо спільної взаємодії студентів, викладачів, фахівців-роботодавців, стейкхолдерів з формування та прояву соціального лідерства в галузі соціальної роботи.

Доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н.М.: У моделі формування соціального лідерства у змістовно-методичному блоці Ви надаєте перелік методів, форм і засобів, які комплексно використовувалися для дослідження означеної проблеми. Будь ласка, уточніть які методи є доцільними для формування соціального лідерства у студентів в процесі підготовки та чи застосовувалися вони Вами у змодельованих умовах дослідження?

Бибик Д.Д.: Щодо методів формування соціального лідерства у соціальних працівників в процесі їх підготовки, то доцільними виявилися серед інших методів наступні: тренінгові методи навчання, метод соціальних проектів, метод дискусій, метод брендингу, методи активізації лідерського потенціалу, кейс-метод, творчі методи мотивації, методи створення ситуації успіху.

У структурно-функціональній моделі ці методи представлено виокремлено до форм організації професійної підготовки соціальних працівників, але усі представлені методи й форми мають спільну основу - вони побудовані на спілкуванні учасників як обміну досвідом, ідеями, баченням, рефлексією, цінностями. Тобто, їх основною метою є побудова взаєморозуміння між усіма учасниками освітньої діяльності та спільний пошук вирішення завдань для особистісного та професійного зростання соціальних лідерів.

Канд. пед. наук, доцент Голубенко Т.О.: Чим Ви керувалися для визначення показників структури соціального лідерства?

Бибик Д.Д.: При визначенні показників соціального лідерства ми використовували практичний досвід здобувачів вищої освіти – випускників спеціальності «Соціальна робота» та залучених нами фахівців з державних та недержавних організацій як експертів, які є обізнаними щодо ефективності галузі соціальної роботи, потреб територіальних громад, клієнтів соціальної роботи, управління соціальними послугами, впровадження інноваційних моделей соціальної роботи.

Канд. пед. наук, доцент Синякова В.Б.: Чи порівнювали Ви шляхи формування соціального лідерства або лідерського потенціалу студентів-майбутніх соціальних працівників із закордонним досвідом підготовки до професійної діяльності в галузі соціальної роботи загалом, та до соціального лідерства, зокрема?

Бибик Д.Д.: Ми не ставили за мету здійснити порівняльний аналіз проблеми формування соціального лідерства з іншими країнами. Але проаналізували закордонний досвід щодо професійної підготовки соціальних працівників у певних аспектах їх діяльності, що актуалізує значення соціальної позиції студентської молоді, залученості до партнерських відносин, розуміння значущості навчання, діяльності та цінностей лідерства.

Канд. псих. наук, ст. викладач Шишова О.М.: У яких закладах вищої освіти проводилось дослідження? І який був якісний склад експертів?

Бибик Д.Д.: У дослідженні були задіяні такі заклади вищої освіти: Чернігівський університет «Чернігівська політехніка», Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Ніжинський педагогічний університет імені Миколи Гоголя. До вибірки було залучено 322 респондентів (КГ – 157 студентів, ЕГ – 165 студентів). Стосовно другого запитання, то нами було залучено 28 стейкхолдерів, з числа студентів випускників спеціальності «Соціальна робота», і 28 фахівців державних соціальних установ та закладів, недержавних громадських та благодійних організацій (Київський Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Міжнародна громадська організація «Міжнародний центр розвитку і лідерства», Лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», БО «Благодійний фонд «Незалежна країна», Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас-Київ», Благодійна організація «Благодійний фонд «Інститут благодійності»).

Канд. пед. наук, доцент Артеменко І.Е.: Перше запитання: охарактеризуйте, будь ласка, спосіб вибору учасників експерименту та формування експериментальних та контрольних груп.

Бибик Д.Д.: При формуванні контрольної та експериментальної групи ми виходили з того, що групи повинні бути однорідними, знаходитися у схожих умовах і мати схожі показники за рівнями сформованості соціального лідерства, що забезпечило би чистоту експерименту. Тому це студенти, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота». До контрольної групи увійшли студенти Ніжинського педагогічного університету імені Миколи

Гоголя та Чернігівського університету «Чернігівська політехніка», а експериментальної групою виступили майбутні соціальні працівники – студенти НПУ імені М. П. Драгоманова. Важливим критерієм при відборі до участі в експерименті була зацікавленість у проведенні нашого дослідження на базі закладів вищої освіти, бажання брати участь у експериментальній роботі та підвищувати свій освітньо-фаховий рівень.

Канд. пед. наук, доцент Артеменко І.Е.: Друге запитання: поясніть, яким чином в процесі експерименту перевірялася друга організаційно-педагогічна умова, а саме застосування – введення навчальних дисциплін (за вибором студентів) «Основи лідерства» та «Соціальне лідерство» до змісту професійної підготовки соціальних працівників?

Бирик Д.Д.: Розроблення вибіркового навчального дисциплін «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство» та їх впровадження до освітньо-професійних програм зі спеціальності «Соціальна робота» надало змогу збагатити теоретичне навчання здобувачів вищої освіти знаннями про лідерство в соціальній роботі та соціальне лідерство й механізми його прояву, що є необхідним для подальшого залучення студентів до проходження різних видів практик, їх активної участі у благодійній, соціально-проектній та суспільно-значущій діяльності задля набуття й реалізації професійного досвіду.

Канд. пед. наук, ст. викладач Житинська М.О.: Чим обумовлено вибір назв рівнів сформованості соціального лідерства майбутніх соціальних працівників та чому було застосовано поняття «проактивність» для визначення найвищого рівня? Друге запитання: Що Ви вкладаєте у зміст поняття «лідерський потенціал»?

Бирик Д.Д.: Вибір назв рівнів сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників нами був обумовлений для актуалізації уваги до них. Проактивний рівень сформованості зумовлено розумінням сутності поняття «проактивність», яка вказує, на те що людина стає ініціатором соціальних змін, обирає свої дії самостійно, за власною ініціативою. Бути проактивною людиною означає, те що людина усвідомила свої цінності й цілі та діє у відповідності зі своїми життєвими принципами, не під впливом обставин, а формуючи ці умови і обставини. Дії проактивної людини - це прояв ініціатив, акцій, впливу та змін. На проактивному рівні майбутніми соціальними працівниками передбачається бажання змінюватися самим та змінювати інших; впливати на обставини зовні.

Стосовно другого запитання, то зауважимо, що лідерський потенціал студента, ми розуміємо, як якісну характеристику сукупності можливостей, ціннісного ставлення, інтеграції знань, навичок, умінь, компетенцій щодо прояву лідерської спрямованості фахівця соціальної сфери.

Старший викладач Поліщук І.П.: Що спільного та відмінного між поняттями "лідерство" та "соціальне лідерство"?

Бирик Д.Д.: Ми розглядаємо поняття «лідерство» і «соціальне лідерство», як взаємопов'язані, але ні в якому випадку не тотожні.

Оскільки «лідерство» це явище, що проявляється у всіх сферах життєдіяльності суспільства й може визначатися у межах різних міждисциплінарних досліджень, то «соціальне лідерство» – як соціальне явище характеризується спільною організацією та управлінням суспільно-значущою діяльністю щодо ініціювання соціальних змін, знаходженням оптимальних засобів їх досягнення для вирішення актуальних проблем теорії та практики соціальної роботи у площині сталого розвитку суспільства.

Канд. пед. наук, викладач Івженко І.Е.: Для реалізації першої організаційно-педагогічної умови Ви зазначаєте, що була створена студентська Школа «Social лідерства –Student» та організовано виїзні літні та зимові тренінгові програми. Поясніть, будь ласка, які форми роботи з майбутніми соціальними працівниками виявилися найбільш ефективними? І друге запитання, чи функціонує на даний момент Школа «Social лідерства – Student»?

Бибик Д.Д.: На даний момент студентська Школа «Social лідерства – Student» як неформальна платформа продовжує свою роботу в умовах змішаного навчання та онлайн режимі, оскільки її положення регламентує можливість здійснювати аудиторну та позааудиторну навчальну й соціально-виховну діяльність студентів в цих умовах.

Стосовно першого запитання, зазначимо, що у роботі зі студентами-майбутніми соціальними працівниками нами використовувалися активні та інтерактивні форми роботи (майстер-класи, тренінги, лідерська майстерня, інтелектуальний квест «Цілі сталого розвитку», науково-освітній тур, онлайн-навчання через залучення до масових відкритих освітніх онлайн платформ) з метою активізації їх лідерського потенціалу. Групові форми роботи практикувалися у тренінгу та проектній діяльності, оскільки сприяли виробленню навичок роботи у команді, партнерській взаємодії, а дискусійний клуб, сприяв найбільшому прояву комунікацій, спільних інтересів. Традиційним вже стали виїзні тренінгові програми Школи «Social лідерства –Student» на Навчально-науковій базі «Синеvir», але на жаль, ми перейшли в онлайн формат в зв'язку із Covid-19. Проте, ми продовжуємо працювати та обов'язково будемо планувати й розробляти виїзні програми (можливо на травень 2021 р.).

Головуюча, доктор педагогічних наук, доцент Савельчук І.Б. На які наукові підходи Ви спираєтесь у своєму дослідженні? Чи є підхід, який визначено Вами як домінуючим або означені підходи взаємодоповнюють один одного?

Бибик Д.Д. Обрані нами наукові підходи дослідження взаємодоповнюють один одного, оскільки *особистісний підхід* до професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи характеризується соціальним зростанням їх активності, становленням, інтеграцією значущих лідерських якостей, здібностей, професійних знань та вмінь; *діяльнісний підхід*, забезпечує професійний розвиток, соціалізацію студентів – майбутніх соціальних працівників в сучасних умовах суспільства, шляхом прояву освітньої та професійної компетентності та фахової підготовки; *ресурсно-середовищний підхід* дослідження представлено як

необхідність розширення нових можливостей взаємодії форм, методів та засобів аудиторної та позааудиторної діяльності в процесі професійної підготовки до соціального лідерства майбутніх соціальних працівників, де середовищний підхід нами був застосований в контексті його поєднання з ресурсним підходом.

Головуюча, доктор педагогічних наук, доцент Савельчук І.Б.: Друге питання. Що слугувало передумовами обрання Вами проблеми дослідження – формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників, зважаючи на те, що Ви маєте досвід викладання у системі вищої освіти?

Бибик Д.Д. Обираючи тему дослідження, я вже мала досвід викладання у вищій школі, і протягом викладацької діяльності спостерігала зниження інтересу та мотивації студентів спеціальності «Соціальна робота» до формальної освіти, що відображається у результатах навчання, у поведінці, ставленні до професії «соціальна робота» та її іміджу. Вперше власне термін «соціальне лідерство» я почула у процесі співпраці з громадськими та благодійними організаціями, де реалізовувалися різні програми, заходи, тренінги у сфері соціальної роботи.

Проблематика формування соціального лідерства в Україні є цікавою, перспективною та нагальною, адже в умовах сьогодення суспільству не вистачає фахівців соціальної роботи з активною соціальною позицією, здатних до генерування нових ідей та продукування соціальних інновацій, нестандартного вирішення соціальних проблем. Звісно ж, важливою передумовою вибору теми дослідження була її відповідність власному баченню шляхів покращення професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Відповідно це і дозволило актуалізувати проблему пошуку новітніх форм організації навчання.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника, доктора педагогічних наук, професора, завідувачку кафедри теорії та технології соціальної роботи Карпенко О.Г.

Шановні колеги! Ми щиро вдячні усім вам за увагу та участь в обговоренні дисертаційного дослідження Бибик Д. Д.

Бибик Дар'я Дмитрівна – науковець, що відрізняється високою цілеспрямованістю та організованістю; старший викладач, який ефективно поєднує наукову і навчально-виховну роботу. Працюючи над дисертаційним дослідженням, Дар'я Дмитрівна відповідально ставилася до наукової роботи, про результати якої систематично доповідала на засіданнях кафедри теорії та технології соціальної роботи.

Навчаючись з 2017 року в аспірантурі *Дар'я Дмитрівна* добросовісно та своєчасно та високому освітньому рівні виконувала навчальний план. Результати аналізу виконання відповідної освітньо-наукової програми та завершення індивідуального наукового плану аспірантки дозволяють стверджувати факт позитивної оцінки та завершення дисертаційного дослідження. Протягом навчання успішно висвітлено результати дисертаційного дослідження у наукових фахових виданнях України та інших

держав з наряду, з якого підготовлено дисертацію. Найважливіші та новаторські ідеї дослідження викладені у виступах наукових конференціях.

Дар'я Дмитрівна, виявила особистісно-лідерський потенціал у науковому зростанні, системне мислення, високу наполегливість та працездатність, високий рівень наукової ерудиції та професійної компетентності. Це дозволило їй достроково виконати індивідуальний план наукової роботи і подати дисертаційне дослідження на попередню експертизу.

Можна констатувати, що дисертація *Бибик Д.Д.* є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання в галузі соціальної роботи, результати якого становлять оригінальний внесок до відповідної галузі та оприлюдненні у великій кількості публікацій.

Загалом, дисертація відповідає усім вимогам, що висуваються до даного виду наукових робіт, виконана на високому фаховому рівні, її автор – *Дар'я Дмитрівна Бибик* – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота».

Після цього слово було надано рецензентам наукової праці:

Доктор педагогічних наук, професор Тернопільська В.І.: Актуальність дослідження Д.Д. Бибик зумовлена суспільними трансформаційними процесами, які відбуваються в Україні, необхідністю кардинального оновлення способів підготовки фахівців соціальної сфери, розвитку у них соціальної активності, лідерських якостей. Доцільність формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників визначається й тим, що саме у студентські роки відбувається активне формування ціннісних орієнтацій, громадянської позиції, визначення життєвих пріоритетів молодих людей. Відтак, актуальність представленого дослідження знаходиться в контексті реалізації суспільних, науково-теоретичних й практичних потреб у цілісному обґрунтуванні, розробці та експериментальній апробації організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. У світлі сказаного, проблема, яку взялася науково вирішувати дисертантка, вбачається гостро актуальною, необхідною й доцільною. Це підтверджується визначеними автором суперечностями.

Важливо підкреслити, що дисертаційна робота Д.Д. Бибик виконана згідно з планом наукових досліджень Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №8 від 27 грудня 2017р.).

Науковий апарат дослідження. Дисертаційна робота має завершений характер, її зміст достатньою мірою структурований. Об'єкт, предмет, мета дослідження сформульовані чітко. В роботі визначено основний

категоріальний апарат, який дозволяє простежити за змістом та напрямом проведеного дослідження.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження. Найбільш суттєвими результатами дослідження, що містять новизну вважаємо: науково обґрунтовано структурно-функціональну модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників; організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки (створення та діяльність Школи «Social лідерства – Student»; розроблення вибіркового навчальних дисциплін «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство» та їх впровадження до освітньо-професійних програм зі спеціальності «Соціальна робота»; використання різноманітних методів, форм та засобів актуалізації лідерського потенціалу майбутніх соціальних працівників); визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, особистісний, діяльнісно-практичний), відповідні показники та рівні (реактивний, активний, проактивний) сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників; уточнення сутності понять «соціальне лідерство», «соціальне лідерство соціальних працівників», «формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників»; розширення уявлення про зміст та структуру соціального лідерства у контексті теорії та практики соціальної роботи; *набуття подальшого розвитку* методів, форм та засобів аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної роботи з формування соціального лідерства у студентської молоді.

Практична значущість роботи. До переваг дисертаційної роботи Д.Д. Бибик можна віднести її безперечне практичне значення, яке полягає у впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти України структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, що сприятимуть оптимізації якості підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального лідерства; у систему підвищення кваліфікації фахівців з соціальної роботи практичних рекомендацій з формування соціального лідерства. Розроблено та упроваджено навчальні дисципліни «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство», навчально-тренінгові програми «Літня Школа Social лідерства – Student» та «Зимова Школа Social лідерства – Student», тренінговий курс «Формування лідерських якостей у дітей вимушених переселенців», посібник (в співавторстві) «Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців», які можуть використовуватися для підвищення ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників.

Результати дослідження можуть бути використані фахівцями вищої школи при підготовці навчальних курсів, під час проектування лідерських заходів для учнівської та студентської молоді; викладачами у процесі організації аудиторної та позааудиторної діяльності студентів; соціальними працівниками у роботі з молодіжною спільнотою; кураторами академічних груп для оптимізації процесу формування соціального лідерства у студентської молоді.

Обґрунтованість та вірогідність результатів дослідження. Слід зазначити, що подана дисертація побудована на належній джерельній базі, яка представлена сучасними нормативними документами, що регламентують функціонування системи освіти в Україні, працями вітчизняних і зарубіжних науковців із проблеми професійно-педагогічної підготовки фахівців соціальної сфери. Загалом дисертанткою проаналізовано 233 наукових джерела, в яких досліджувана проблема розглядається і міждисциплінарному контексті (філософія, психологія, педагогіка).

Структура дисертаційної роботи є досить виваженою та логічно побудованою. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел.

У першому розділі автором розкрито феномен «соціальне лідерство» у контексті міждисциплінарних досліджень, проаналізовано особливості формування соціального лідерства як складової професійної підготовки соціальних працівників, обґрунтовано сучасні наукові підходи до формування соціального лідерства майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Другий розділ присвячений визначенню і характеристиці критеріїв, показників, рівнів сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників, наведенню результатів констатувального етапу експерименту. У третьому розділі представлено структурно-функціональну модель, організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, висвітлено формувальний етап дослідно-експериментальної роботи та його результатів в динаміці сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників. Додатки до роботи Д.Д. Бирик є інформативними і слугують вагомим науково-методичним підґрунтям для впровадження в освітній процес розроблених автором організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки.

Дисертаційна робота Д.Д. Бирик за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях. В дисертаційній роботі представлено достатній доробок наукових публікацій автора. Кожна праця відповідає темі дисертації та містить закінчену частину дослідження автора. Основні положення та результати дослідження відображено у 31 публікації, з яких 23 одноосібних. У тому числі: 2 монографії (у співавторстві), 2 праці методичного характеру, з яких 1 посібник (у співавторстві), 4 статті у наукових фахових виданнях (категорії В), 7 статей у наукових фахових виданнях України, з яких 1 – у співавторстві, 1 стаття у закордонних періодичних виданнях, 15 публікацій апробаційного характеру, з яких 12 одноосібних.

Відповідність дисертації обраній спеціальності. Подана дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за своїм змістом відповідає спеціальності 231 – Соціальна робота (23 – соціальна робота).

Недоліки та пропозиції.

1. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив здобувачці уточнити базове поняття дисертаційної роботи «соціальне лідерство соціальних працівників» (1 розділ). Але, на наш погляд, виклад теоретичного матеріалу перевантажений цитатами, викладенням думок різних науковців і носить констатувально-описовий характер. Тому особиста думка дисертантки важко проглядається в тексті. Вважаємо, що підсилення її аналітичної складової позитивно вплинуло б на зміст цього розділу. Дисертаційна робота має засвідчувати вміння автора аналізувати, узагальнювати наукову інформацію та робити власні висновки.

2. Робота набула б більшої досконалості, якби дисертантка ширше й ґрунтовніше представила сучасний зарубіжний досвід щодо формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки й динаміки змін цього процесу у глобалізованому світі, окреслила можливості імплементації такого досвіду у сьогодення.

3. У процесі обґрунтування структурно-функціональної моделі формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, на наш погляд, доцільно було б подати певні положення теорії педагогічного моделювання. Варто також зауважити, що у представленій моделі відсутня динамічна складова.

4. У дисертації недостатньо представлено можливості використання інформаційних технологій в процесі формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників.

5. У дисертаційній роботі, на нашу думку, неповною мірою розкрито обґрунтування репрезентативності вибраних баз дослідження та особливості відбору одиниць результатів експерименту.

6. Здійснена Вами перевірка статистичної значущості отриманих результатів за допомогою середнього показника (C_p), розрахунок якого у тексті відображено за посиланням № 93 – не відповідає дійсності (стаття не стосується алгоритму розрахунку зазначеної формули, а, отже, немає відношення до презентованого дослідження). Відповідно у роботі відсутні сформульовані гіпотези, які перевірялися. Окрім того, у дослідженні відсутні дані щодо результатів контрольного зрізу з використанням окреслених Вами методів статистичної обробки та порівняльного аналізу.

7. На жаль, у роботі трапляються граматичні, стилістичні та мовленнєві огріхи.

Проте зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку результатів представленої дисертаційної роботи.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що дисертація Д.Д. Бибик «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» є самостійною і завершеною роботою, яка за рівнями наукової новизни і практичного значення може бути рекомендована для прийняття до розгляду та проведення разового захисту в спеціалізованій вченій раді для присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 – Соціальна робота (23 – Соціальна робота).

Биби́к Д.Д: Погоджуючись загалом з усіма висловленими зауваженнями шановного рецензента, надала пояснення.

По четвертому зауваженню пояснюємо, що представлена нами структурно-функціональна модель формування соціального лідерства вміщує не лише конкретні форми й методи професійної підготовки, а й засоби її здійснення. Серед яких окреслено, масові відкриті освітні онлайн платформи, соціальні мережі, інформаційні технології та засоби комунікації. Водночас, згідні з тим, що ці компоненти моделі могли би бути виписані в ній більш конкретно та чітко.

По п'ятому зауваженню зауважимо, оскільки експериментальна частина роботи стосувалася перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства, то ми прагнули долучити до експерименту, ті ЗВО, які мали досвід здійснення підготовки соціальних працівників, акцентуючи увагу на соціально-проектній діяльності, впровадженні інноваційних технологій, а також активним залученням студентів до науково-дослідної діяльності, тренінгового навчання та неформальної освіти. Тому, ЕГ і КГ групи, повно й адекватно відображають основні характеристики поділу, які є однорідними за певними та основними ознаками. З іншого боку, погоджуємося, що можна було більш детально надати характеристику груп студентів здобувачів відповідних рівнів вищої освіти.

З шостим зауваженням погоджуємося, однак пояснюємо, що посилення на літературне джерело за номером (93), є технічною помилкою, яку ми вже усунули. Щодо відсутності чітко сформульованих гіпотез, які повинні перевірятися, погоджуємося з тим, що вони чітко не прописані, оскільки відповідно до понятійного апарату вступу дисертаційної роботи формулювання гіпотези не передбачено. Але на етапі планування та розробки програми експериментального дослідження ми зробили певні наукові припущення щодо пошуку нових шляхів вирішення означеної наукової проблеми. Стосовно відсутності даних щодо результатів контрольного зрізу зауважимо, що нами після завершення формувального етапу експерименту використовувалися різні варіанти встановлення кількісної залежності впливу організаційно-педагогічних умов на формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників. В експерименті за участю 2 х груп (ЕГ та КГ) можна встановити факт впливу, тому не виникла необхідність застосування ще одної групи (КГ) для контрольного зрізу. Але згідні з тим, що застосування контрольного зрізу з застосуванням ще однієї контрольної групи забезпечила б кількісну та якісну характеристику позитивної динаміки більш переконливо.

З першим, другим, третім та сьомим зауваженнями шановного рецензента з вдячністю погоджуємося і врахуємо їх у нашій подальшій роботі.

Кандидат з державного управління, доцент Коновалова М. В.:

В умовах сьогодення суспільству не вистачає непересічних особистостей з прагненням до соціальної активності, здатних пропонувати

нестандартні ідеї, сприймати та творити зміни, активно впливати на орієнтовані не тільки соціальні проблеми населення, але й на уникнення їх в усіх сферах життєдіяльності суспільства. У цьому контексті актуалізується проблема соціального лідерства для ефективної професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Людина з лідерськими якостями порівняно легко сприймає позитивні суспільні новації, демонструє готовність знаходити новітні підходи до назрілих соціальних проблем, і що не менш важливо – критично оцінює традиційні моделі соціальних стосунків, які вичерпали свій позитивний зміст та стали на заваді перетворюючої діяльності спільноти.

Як засвідчує історія, лідерами переважно стають молоді люди, що підтверджує необхідність роботи з розвитку лідерського потенціалу у студентському середовищі. Якість підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти набуває актуальності у зв'язку зі зростаючими вимогами суспільства. Актуалізує проблему, яку розглядає Д. Д. Бибик, і необхідність пошуку організаційно-педагогічних умов розвитку лідерства, які б забезпечили формування лідерських навичок у соціальних працівників під час навчання у закладах вищої освіти. Із огляду на сказане, дослідження, що присвячене формуванню соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки є, безумовно, актуальним та своєчасним.

У руслі зазначеного важливим є звернення автора до проблеми розвитку організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки. Структурно-функціональна модель формування соціального лідерства, представлена автором передбачає системне поєднання формальних та неформальних методів навчання, що є актуальним підходом відповідно до європейських стандартів у межах єдиного європейського освітнього простору.

Таким чином, особисті, академічні та професійні потреби майбутніх соціальних працівників; соціальне замовлення суспільства щодо ефективної професійної діяльності соціальних працівників; особливості організації навчального процесу з оволодіння компетенцій соціального лідерства майбутніми фахівцями соціальної сфери у закладах вищої освіти України і необхідність досліджень з проблеми формування лідерських якостей майбутніх фахівців соціальної сфери визначають актуальність дисертаційного дослідження Бибик Дар'ї Дмитрівни на тему «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки». Дисертаційне дослідження виконано за планом науково-дослідної роботи кафедри теорії та технології соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи». Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №8 від 27 грудня 2017 р.).

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що дисертанткою було теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства майбутніх фахівців соціальної сфери. У результаті дослідження сформульовано та обґрунтовано низку концептуальних положень, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. На схвалення заслуговують більшість положень наукової новизни, які виносяться на захист. Дисертаційна робота Бибик Дар'ї Дмитрівни на тему «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» виконана здобувачкою особисто, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених досліджень, що мають істотне значення для галузі знань «Соціальна робота».

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проведений аналіз тексту дисертації Д. Д. Бибик дає підстави розглядати її як завершений та цілісний доробок з проблеми формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Варто відзначити добру структурованість роботи, логічність викладу, якісне оформлення наукового апарату роботи.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням наукових методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в освітню реальність вищої школи. Всебічному розв'язанню завдань наукового пошуку сприяла використана система теоретичних і практичних методів дослідження. Справляє позитивне враження доцільне використання загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження. Окрім того, для виявлення рівнів сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників підбрано й використано як стандартизовані діагностичні методи, так й авторські методики.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети і розв'язання висунутих завдань. Дисертаційна робота базується на багатій джерельній базі, що обґрунтовує належний рівень опрацювання стану проблеми. Заслуговує на увагу повнота висвітлених Д. Д. Бибик основних результатів дослідження у фахових наукових виданнях; апробація окремих положень у доповідях на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях.

Авторкою проведена належна робота з упровадження одержаних результатів у практику роботи закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку соціальних працівників, а також у діяльність громадських й благодійних організацій та фондів.

Не викликає сумніву і практичне значення одержаних результатів, що полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для покращення і підвищення якості професійної підготовки

соціальних працівників до соціального лідерства, а також у системі підвищення кваліфікації фахівців соціальних закладів й установ державного та недержавного підпорядкування.

На особливу увагу заслуговує той факт, що результати дослідження впроваджені у роботі із студентами – майбутніми соціальними працівниками у Школі «Social лідерства – Student» на Факультеті соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Зміст, результати проведеної роботи, висновки повністю відображають основні положення дисертації.

Дисертаційна робота свідчить про наукову зрілість дисертантки, її вміння бачити актуальні проблеми соціальної роботи та підготовки соціальних працівників, готовність розв'язувати їх на достатньому науковому рівні. В цілому дисертаційна робота Д. Д. Бибики за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження

Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. В параграфі 1.1 досить широко представлено погляди дослідників на поняття лідерство і підхід лише одного автора до питання «соціальне лідерство». Певного уточнення потребує термін «соціальне лідерство», оскільки термін «соціальне» має загальнофілософське значення, то не повністю зрозуміло чим відрізняється «лідерство соціального працівника» від «соціального лідерства соціального працівника».

2. В підрозділі 1.2 зазначено, що однією із складових соціального лідерства є орієнтація на соціальні зміни. Дійсно, особливо значущу роль в умовах трансформації суспільства бере на себе лідер, з метою адаптувати суспільство до змін та інновацій, з метою вмотивувати приймати зміни. Звідси, важливою компонентом виявляється здатність до змін самого соціального лідера. Тому важливим видається орієнтація певних представлених технологій на формування трансформаційного та інноваційного лідерства у навчальному та соціально-виховному процесі.

3. У таблиці 1.5 дисертаційного дослідження наводиться компетентності, на які направлені технології формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників. Перелічуючи компетентності, варто було б звернути увагу на затверджені відповідно Державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота компетентності, або використати і корелювати існуючі, або подати пропозиції до розробників стандарту доповнити перелік компетентностей на підставі експериментальних досліджень дисертантки.

4. Вважаю, що сприйняття наукових результатів дисертантки в третьому розділі покращилося би за допомогою наочного порівняльного висвітлення отриманих емпіричним шляхом результатів констатувального та формувального етапів дослідження.

5. У параграфі 3.2 автором розроблено позааудиторні навчальні й соціально-виховні форми навчання, направлені на формування соціального

лідерства. На нашу думку, автором в недостатній мірі ретельно розглянуто проблему мотивації студентства до таких форм роботи.

6. Бажано було б до кожної таблиці у дослідженні подавати її якісний аналіз та зазначати джерело її походження.

Загалом, висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані наукові результати та повністю можуть бути виправленими у подальшій науковій роботі дисертантки.

Висновок. Зроблені окремі зауваження і висловлені побажання не заперечують наукової цінності доробку Бибик Дар'ї Дмитрівни «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки». Рецензована дисертаційна робота виконана вперше і є завершеним самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми у галузі соціальної роботи.

Зважаючи на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і вірогідність, а також значну практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Бибик Дар'ї Дмитрівни «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» на здобуття ступеня доктора філософії відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167) і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 231 - Соціальна робота.

Бибик Д.Д: Погоджуючись загалом з усіма висловленими зауваженнями шановного рецензента, надала деякі пояснення до зазначених зауважень.

Стосовно першого зауваження, то ми пояснюємо, що саме для побудови методології професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального лідерства, підхід І. Гізатулліна ми визначили як базовий. Окрім того, водночас, погоджуємося, що додаткове опрацювання інших досліджень поглибило б аналітику щодо розуміння сутності феномену соціального лідерства.

Що стосується п'ятого зауваження шановного рецензента з вдячністю погоджуємося, однак зауважимо, що представлені форми роботи, які мотивують та стимулюють студентство до соціального лідерства представлені під час аналізу діяльності Школи «Social лідерства – Student». Водночас визнаємо, що додатковий акцент на методах мотивації й стимулювання аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності студентів сприяв би тісному узгодженню теоретичної та експериментальної частини роботи.

Із другим, третім, четвертим та шостим зауваженнями шановного рецензента з вдячністю погоджуємося і врахуємо їх у наших подальших наукових пошуках. Дякую!

Головуюча: Підсумувала, що обидва рецензенти були одноставні в позитивній оцінці дисертаційного дослідження Бибик Д. Д., її відповідності «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167.

В ОБГОВОРЕННІ дисертаційної роботи взяли участь:

Доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н.М: Безперечно, тема зазначеного дослідження Бибик Д.Д. має актуальне значення для сьогодення. По-перше, проблема соціального лідерства є актуальною і затребуваною на всіх етапах розвитку суспільства, особливо сьогодні для нашого українського соціуму, коли відбувається цілий ряд трансформаційних змін, адже одним із викликів сьогодення є позиція особистості, її соціальна мобільність, де лідерські якості завжди відігравали надзвичайно важливу роль. По-друге, хочу відмітити ґрунтовність теоретичного аналізу обраної вами теми. По-третє, узгодженість та логічність теорії й практики соціальної роботи надзвичайно переконливо відображено у роботі, адже авторська позиція щодо безпосередньої й багаторічної організації діяльності Школи «Social лідерства - Student», цілий ряд розроблених авторських тренінгів, форм та методів, викликають задоволення, повагу й переконливість. Коли наукові ідеї дослідження та припущення, які постійно перевіряється на практиці, то відповідно саме це заслуговує на відзнаку й велику повагу. По-четверте, оскільки ця робота виконується в числі перших в галузі соціальної роботи, то хочу відзначити введення в науковий обіг цілий ряд базових понять. Загалом, на сьогодні, робота є дуже затребуваною, ефективною, цікавою, корисною, цінною та продуктивною для сучасного студентства, і зокрема, процесу професійної підготовки соціальних працівників». Побажання щодо структурно-функціональної моделі, то це переглянути форми роботи зі студентами – майбутніми соціальними працівниками. Вважаю, що дисертаційна робота Бибик Д.Д. є завершеним дослідженням, і може бути рекомендовано до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

Канд. пед. наук, доцент Голубенко Т.О. Зазначено, що тема «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» актуальна і дуже перспективна. Безперечно, обрана тема є достатньо важкою, недостатньо розробленою, а з іншого боку, є дуже актуальною, враховуючи ту кількість запитань до дисертантки, які були дуже різноплановими та багатоаспектними. Дуже приємне враження сформувалось від виступу дисертантки, зокрема, переконаність у самостійності виконання автором дисертаційного дослідження. Відмічаємо наповненість науково-методичним забезпеченням даної наукової роботи, а впровадженні організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства є дійсно ефективними, що відображено результатами після проведення формувального етапу експерименту. Саме створення та діяльність Школи «Social лідерства - Student» стала зразковим прикладом для

всіх структурних підрозділів нашого Університету. Загалом, враження від роботи позитивне, тому підтримую пропозицію рекомендувати дану роботу до розгляду на предмет захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

Канд. пед. наук, доцент Артеменко І.Е.: Оскільки серед вітчизняних та закордонних досліджень феномену соціального лідерства й досі спостерігається недостатня їх кількість, то Ваша спроба запропонувати авторський підхід до формування соціального лідерства, безперечно, має велике значення для підготовки соціальних працівників. Запропоновані методи, форми й засоби професійної підготовки є цікавими за змістом та напрямками роботи. Тому, роботу Бирик Дар'ї Дмитрівни можна вважати самостійним закінченим дослідженням, яке може бути рекомендоване до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

Канд. наук з державного управління, викладач Івженко І.Б.: Хочу акцентувати на безумовній актуальності цієї роботи. Під час виступу, відповідей на запитання відчувались здібності лектора, зокрема, уміння тримати аудиторію, тому бажаємо триматися так і на захисті. Позитивно вражена кількістю статей, навчально-методичних матеріалів, а також специфікою направленості розроблених навчальних курсів і модулів. Загальний аналіз свідчить, що дисертація «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» є завершеним дослідженням, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

Канд. пед. наук, старший викладач Житинська М.О.: Трансформація сучасного суспільства потребує переосмислення традиційних поглядів на проблему соціального лідерства молодих людей, зокрема у закладах вищої освіти, оскільки від рівня соціального лідерства студентської молоді залежить прогрес не лише сучасної освіти, а й в галузі соціальної роботи й суспільства в цілому. Саме цим визначається актуальність дослідження Бирик Дар'ї Дмитрівни. Визначення дисертанткою наукової новизни є достатньо коректним і переконливо доведено як у теоретичному, так і в практичному плані, оскільки в дисертації теоретично обґрунтовано та розкрито поняття «соціальне лідерство», «соціальне лідерство соціальних працівників», «формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників»; уточнено структурні компоненти соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників та виявлено рівні його сформованості в умовах професійної підготовки; розроблено структурно-функціональну модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників та її змістове наповнення в умовах професійної підготовки; запропоновано критерії, показники та виявлено рівні формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників; виокремлено організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Щодо рекомендацій, погоджуюсь з попередньо зазначеними. У цілому робота

заслуговеє позитивної оцінки та може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

Доктор педагогічних наук, доцент Савельчук І.Б.: Хочемо відзначити наукову сміливість дисертантки, що об'єднала в роботі дві глобальні концепції: соціального лідерства та лідерства у соціальній роботі. Вони дуже вдало знайшли своє перетинання саме у змісті формування соціального лідерства в умовах підготовки соціальних працівників. Враховуючи те, що в роботі дуже широко подано існуючі підходи до лідерства, відзначимо як теоретичний здобуток дисертантки той алгоритм, що дозволив перевести у площину соціального лідерства, зокрема соціального лідерства соціальних працівників. Варто відзначити відповідність змісту дослідження спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота». У цілому я погоджуюся, що робота має теоретичне та практичне значення, визначену наукову новизну. Приємне враження складає апробація, висвітлення результатів у наукових статтях та конференціях.

Таким чином, загальний аналіз свідчить, що дисертація «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» є завершеним дослідженням, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

ВИСТУПИЛИ: голова засідання, докт. пед. наук, доцент Савельчук І.Б., яка запропонувала:

1) кандидатуру Вайноли Ренати Хейкіївни, д. пед. наук, професора Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова для обрання головою **разової спеціалізованої вченої ради** для захисту дисертації «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки», представленої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 – «Соціальна робота». А також, зазначила, що д. пед. наук, професор Вайнола Р. Х. відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України №167 від 06.03.2019 р.);

2) кандидатуру Васильєвої Марини Петрівни, д. пед. наук, професора Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди на посаду опонента **разової спеціалізованої вченої ради**. А також зазначила, що д. пед. наук, професор Васильєва М.П. відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України №167 від 06.03.2019 р.);

3) кандидатуру Лях Тетяни Леонідівни, к. пед. наук, доцента Київського університету імені Бориса Грінченка на посаду опонента *разової спеціалізованої вченої ради*. А також зазначила, що к. пед. наук, доцент Лях Т. Л. відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України №167 від 06.03.2019 р.).

Результати відкритого голосування:

«За» - 16 осіб

«Проти» - немає

«Утримались» - немає

УХВАЛИЛИ: рекомендувати вченій раді Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова звернутися з клопотанням до Міністерства освіти і науки України щодо створення спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації аспірантки 4-го року денної форми навчання Бибики Дар'ї Дмитрівни на тему: «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки». Призначити:

- головою *разової спеціалізованої вченої ради*: доктора педагогічних наук, професора Вайнолу Ренату Хейкіївну;
- опонентом *разової спеціалізованої вченої ради*: доктора педагогічних наук, професора Васильєву Марину Петрівну;
- опонентом *разової спеціалізованої вченої ради*: кандидата педагогічних наук, доцента Лях Тетяну Леонідівну.

ВИСНОВОК

**ПРО НАУКОВУ НОВИЗНУ, ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ
ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ
Бибики Дар'ї Дмитрівни**

«Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота)

Дисертація Бибики Дар'ї Дмитрівни «**Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки**» відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167).

Тема дослідження є складовою наукової теми кафедри теорії та технології соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи». Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №8 від 27

грудня 2017 р.).

Для підготовки висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №5 від 26.11.2020 р.) визначено, що попередня експертиза дисертації проводитиметься на *кафедрі теорії та технології соціальної роботи* Факультету соціально-економічної освіти та призначено двох рецензентів:

1. *Тернопільську Валентину Іванівну*, професора кафедри теорії та технології соціальної роботи Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктора педагогічних наук, професора;

2. *Коновалову Марту Валеріївну*, доцента кафедри соціальної політики Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидата з державного управління, доцента.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що в умовах сьогодення суспільству не вистачає непересічних особистостей з прагненням до соціальної активності, здатних пропонувати нестандартні ідеї, сприймати та творити зміни, активно впливати на орієнтовані не тільки соціальні проблеми населення, але й на уникнення їх в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Актуальність дослідження зумовлена суспільними трансформаційними процесами, які відбуваються в Україні, необхідністю кардинального оновлення способів підготовки фахівців соціальної сфери, розвитку у них соціальної активності, лідерських якостей. У цьому контексті актуалізується проблема соціального лідерства для ефективної професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Людина з лідерськими якостями порівняно легко сприймає позитивні суспільні новації, демонструє готовність знаходити новітні підходи до назрілих соціальних проблем, і що не менш важливо – критично оцінює традиційні моделі соціальних стосунків, які вичерпали свій позитивний зміст та стали на заваді перетворюючої діяльності спільноти.

Доцільність формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників визначається й тим, що саме у студентські роки відбувається активне формування ціннісних орієнтацій, громадянської позиції, визначення життєвих пріоритетів молодих людей. Невід'ємною складовою кожного університету є студентська молодь, яка має можливість самостійно приймати рішення, нести за них відповідальність, висувати та реалізовувати соціальні ініціативи, розвиваючи лідерський потенціал. Відтак, актуальність представленого дослідження знаходиться в контексті реалізації суспільних, науково-теоретичних й практичних потреб у цілісному обґрунтуванні, розробці та експериментальній апробації організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки.

Все це, безперечно, активізує проблему формування соціального лідерства у майбутніх фахівців з соціальної роботи. Проаналізовані Д. Д. Бибик науково-педагогічні праці та нормативно-правові документи в галузі вищої освіти свідчать про необхідність вирішення низки проблем, пов'язаних із формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, а саме: суспільним запитом на формування соціального лідерства у соціальних працівників та недостатньою увагою до розв'язання цієї проблеми закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку студентів до соціальної роботи; значними потенційними можливостями аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності студентів та непослідовним й фрагментарним їх використанням в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального лідерства; необхідністю формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників і відсутністю науково обґрунтованих структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов цього процесу у закладах вищої освіти.

На сьогодні дисертаційне дослідження Д.Д. Бибик є першою у сучасному науковому обігу праць спробою розробки, обґрунтування та впровадження організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєвими результатами дослідження, зокрема, вважаємо, що здобувачкою:

вперше науково обґрунтовано структурно-функціональну модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників, яка складається з цільового, організаційного, змістовно-методичного, результативного блоків; організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки (створення та діяльність Школи «Social лідерства – Student»; розроблення вибіркового навчальних дисциплін «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство» та їх впровадження до освітньо-професійних програм зі спеціальності «Соціальна робота»; використання різноманітних методів, форм та засобів актуалізації лідерського потенціалу майбутніх соціальних працівників); визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, особистісний, діяльнісно-практичний), відповідні показники та рівні (реактивний, активний, проактивний) сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників;

уточнено сутність понять «соціальне лідерство», «соціальне лідерство соціальних працівників», «формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників»; *розширено* уявлення про зміст та структуру соціального лідерства у контексті теорії та практики соціальної роботи;

набули подальшого розвитку методи, форми та засоби аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної роботи з формування соціального лідерства у студентської молоді.

Теоретичне значення дисертації. По-перше, необхідно зазначити, що дисертаційна робота Бибик Д.Д. є достатнього новаторським і сміливим кроком до сприйняття соціального лідерства майбутнього соціального працівника у контексті трансформаційних змін суспільства XXI ст., як результат цілеспрямованого й кардинального оновлення способів підготовки фахівців соціальної сфери, розвитку у них соціальної активності, лідерських якостей. Фактично дисертантка ставить на порядок денний проблему формування соціального лідерства в умовах професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Її специфіка полягає у тому, що актуалізується соціальна складова лідерства шляхом впровадження організаційно-педагогічних умов його формування у майбутніх соціальних працівників.

По-друге, результати даного дослідження фактично створюють новий формат вивчення особистості фахівця нової генерації – «соціального лідера» в галузі соціальної роботи. Упорядковуючи змістовно-методичні засади професійної підготовки соціальних працівників, акцент робиться на тому, що формування соціального лідерства є доступною для науково-практичного опанування в умовах закладів вищої освіти.

По-третє, застосований авторкою науково-методичний інструментарій формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки значно збагачує сучасне дослідницьке поле вітчизняної соціальної роботи.

По-четверте, дисертантка демонструє, з одного боку, розуміння значущості й складності формування соціального лідерства на етапі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, а з іншого боку – достатньо вдало спрямовує свої зусилля на посилення змісту й збагачення новими методами і формами актуалізації лідерського потенціалу майбутніх соціальних працівників у якісно змодельованих організаційно-педагогічних умовах, що є закономірною вимогою сучасної теорії та практики соціальної роботи.

По-п'яте, результати даного дослідження, що були надруковані у фахових вітчизняних й міжнародних наукових виданнях, що свідчить про наукові та практичні здобутки автора даного дослідження. Це свідчить про те, що авторка цілком готова до самостійної праці у сфері наукових досліджень в галузі 23 – Соціальна робота.

Практичне значення дослідження полягає у впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти України структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, що сприятимуть оптимізації якості підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального лідерства; у систему підвищення кваліфікації фахівців з соціальної роботи практичних рекомендацій з формування соціального лідерства. Розроблено та впроваджено навчальні дисципліни «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство», навчально-тренінгові програми «Літня Школа Social лідерства – Student» та «Зимова Школа Social лідерства – Student», тренінговий курс «Формування лідерських якостей у дітей

вимушених переселенців», посібник (в співавторстві) «Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців», які можуть використовуватися для підвищення ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників.

Теоретичні та експериментальні матеріали дослідження використано у лекційних курсах, семінарських й практичних заняттях із дисциплін для спеціальності 231 «Соціальна робота» у закладах вищої освіти III-IV рівнів акредитації. Результати дослідження впроваджено у роботу соціальних установ і закладів, громадських й благодійних організацій, які працюють із молоддю та молодіжними лідерами громад. Матеріали дослідження можуть також бути використані соціальними педагогами, психологами, працівниками органів місцевого самоврядування, соціальними менеджерами у розробці та упровадженні навчальних й тренінгових програм, спрямованих на оптимізацію формування соціального лідерства у дітей та молоді.

Використання результатів роботи. Результати дослідження впроваджено у *освітній процес закладів вищої освіти*: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (довідка №77 від 05.11.2020 р.); Національний університет «Чернігівська політехніка» (довідка №202/08-359 від 14.09.2020 р.); Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (довідка №04/469 від 27.11.2020 р.); Бердянський державний педагогічний університет (довідка №54–30/1189 від 26.11.2020 р.); Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (довідка №9005-3051/90332 від 24.12.2020 р.); *наукових установ*: Лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України (довідка №187 від 01.12.2020 р.); у практику роботи *громадських і благодійних організацій*: Міжнародна громадська організація «Міжнародний центр розвитку і лідерства» (довідка №005 від 27.11.2020 р.); Благодійна організація «Благодійний фонд «Незалежна країна» (довідка №1502 від 17.02.2020 р.); Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас-Київ» (довідка №81 від 06.10.2020 р.); Благодійна організація «Благодійний фонд «Інститут благодійності» (довідка №173 від 15.06.2020 р.); *міських та громадських центрів*: Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка №05/0888 від 25.11.2020 р.); Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» (довідка №94-1 від 10.09.2020 р.).

Особиста участь автора в отриманні конкретних наукових результатів, викладених у дисертації. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій висвітлено власні ідеї та розробки авторки, що дали змогу вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та практичні положення й висновки, сукупність яких кваліфікується як вагомий внесок у розвиток соціальної роботи України. Основні результати дисертаційної роботи сформульовано дисертанткою особисто. Усі положення новизни, що виносяться на захист та висновки зроблено самостійно, апробовано та опубліковано в 31 публікації (із них 23 – одноосібних).

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення та результати дослідження відображено у 31 публікації, з яких 23 одноосібні. У тому числі: 2 монографії (у співавторстві), 2 праці методичного характеру, з яких 1 посібник (у співавторстві), 4 статті у наукових фахових виданнях (категорії В), 7 статей у наукових фахових виданнях України, з яких 1 – у співавторстві, 1 стаття у закордонних періодичних виданнях, 15 публікацій апробаційного характеру, з яких 12 одноосібних.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації
Монографії і посібники

1. Бибик, Д. Д. (2019). Лідерство в сфері сталого розвитку: шляхи практичної реалізації в умовах підготовки соціальних працівників. Г. Бейгер (Ред.), *Актуальні соціальні проблеми України і Польщі: соціально-педагогічний аспект. (Колективна монографія).* (с. 302-314). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.

2. Бибик, Д. Д. & Алексеєнко, Т. Ф. (2020). Організація досвіду соціально-педагогічного супроводу формування лідерських якостей у дітей-вимушених переселенців засобами неформальної освіти. Т. Ф. Алексеєнко (Ред.), *Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. (Колективна монографія).* (с. 149-180). Кропивницький: Імекс-ЛТД.

3. Бибик, Д. Д. (2020). Тренінговий курс: тренінг з формування лідерських якостей у дітей вимушених переселенців (з досвіду роботи «Школи Social лідерства Student»). Т. Ф. Алексеєнко (Ред.), *Соціально-педагогічний супровід дітей із сімей вимушених переселенців. (посібник).* (с. 100-156). Кропивницький: Імекс-ЛТД.

4. Бибик, Д. Д., Савельчук, І. Б. & Ярошенко, А. О. (2015). *Соціальна політика. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Соціальна допомога: анотований бібліографічний покажчик. Серія «Науково-методичне забезпечення підготовки фахівців соціальної сфери».* Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.

Статті у наукових фахових виданнях, які індексуються в наукометричних базах

5. Бибик, Д. Д. (2019). Специфіка підготовки студентів до впровадження тренінгових технологій з розвитку лідерства у дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*, 23 (1), 31-42. DOI: <https://dx.doi.org/10.32405/2308-3778-2019-23-1-31-42> (категорія «Б»).

6. Bybyk, D. (2020). Social Leader ship: criteria, indicators and levels of formation in future Social Workers. *The Modern Higher Education Review*, 5, 72-80. DOI: <https://dx.doi.org/10.28925/2518-7635.2020.5.7> (категорія «Б»).

7. Бибик, Д. Д. (2020a). Модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. *Social Work and Education*, 7(4), 483-496. DOI: <https://dx.doi.org/10.25128/2520->

[6230.20.4.6](#)(категорія «Б»).

8. Бибик, Д. Д. (2020b). Освітнє середовище «Школи Social лідерства – «Student» як чинник формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників. *Університети і лідерство*, 2, 87-96. DOI:<https://dx.doi.org/10.31874/2520-6702-2020-10-2-87-97> (категорія «Б»).

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації Економічного Співробітництва та Розвитку та/або Європейського Союзу

9. Bybyk, D. (2020). Organisational and pedagogical conditions of future social workers' professional training for social leader ship. Intellectual Archive. – Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada), 9. (April-June), 2, 56-65. DOI: https://dx.doi.org/10.32370/ia_2020_06_8

Статті у наукових фахових виданнях України

10. Бибик, Д. Д. (2013a). Особливості формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників в умовах літньої школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 17(3), 129-135.

11. Бибик, Д. Д. (2013b). Професійна спрямованість у становленні відповідальності майбутніх працівників соціальної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 16, 48-53.

12. Бибик, Д. Д. (2016). Особливості професійної мобільності в структурі діяльності соціального працівника. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2(5), 8-11.

13. Бибик, Д. Д. (2017a). Особливості формування лідерського потенціалу майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 23, 142-148.

14. Бибик, Д. Д. (2017b). Школа соціального лідерства як інтерактивна форма роботи з майбутніми соціальними працівниками в умовах ВНЗ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 24 (2), 180-188.

15. Бибик, Д. Д. & Савельчук, І. Б. (2018). Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 25, 119-125.

16. Бибик, Д. Д. (2020). Педагогіка партнерства: виховуємо лідерів. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи*, 1, 24-31.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

17. Биби́к, Д. Д. (2011). Особливості професійної підготовки фахівців в соціальній роботі. *Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, 29 квітня. (с. 87-89). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова.

18. Биби́к, Д. Д. (2012). Компетентність фахівця соціальної сфери як умова його ефективної професійної діяльності. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, Хмельницький, 15 листопада. (с. 23-27). Хмельницький: Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна».

19. Биби́к, Д. Д. (2013). Теоретичні засади деонтологічної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери. *Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації: тези доповідей VIII всеукраїнської науково-практичної конференції*, Хмельницький, 11 квітня. (с. 186-189). Хмельницький: Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна».

20. Биби́к, Д. Д. & Савельчук, І. Б. (2016). Інноваційні моделі соціальної роботи як покращення якості надання соціальних послуг клієнтам. *Actual questions and problems of development of social sciences: International Scientific-Practical Conference Proceedings*, Kielce, 28-30 June. (с. 63-66). Kielce: Holy Cross University.

21. Биби́к, Д. Д. (2016). Соціальне проектування в структурі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали IX міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, Одеса, 17 листопада. (с. 264-266). Одеса: Бондаренко М. О.

22. Биби́к, Д. Д. & Савельчук, І. Б. (2017). Соціальна реабілітація як перспективний напрям соціальної роботи. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогіки та соціальної роботи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Сладковічево, Словацька Республіка, 10-11 березня. (с. 217-220). Сладковічево.

23. Биби́к, Д. Д. (2017). Соціальне лідерство як чинник формування конкурентоспроможності фахівця соціальної сфери. *Інноваційні методи та технології підготовки фахівців соціальної сфери : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, 16 листопада. (с. 9-12). Київ: Національний авіаційний університет.

24. Биби́к, Д. Д. (2018a). Можливості партнерської взаємодії щодо здійснення підготовки майбутніх соціальних працівників до соціального лідерства. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції*. Ніжин, 15-16 листопада. (с. 50-52). Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя.

25. Биби́к, Д. Д. (2018b). Роль лідера в соціальному підприємстві. *Соціальне підприємство: теорія, практика та міжнародний досвід: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 18 травня. (с. 22-26). Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

26. Бибик, Д. Д. (2019а). Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців у школі соціального лідерства. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ, 24-25 жовтня. (с. 41-46). Івано-Франківськ: НАІР.

27. Бибик, Д. Д. (2019б). Соціальне лідерство як чинник формування освітнього простору. *Теоретичні та практичні аспекти формування освітнього простору навчального закладу: світовий та вітчизняний вимір: матеріали міжнародної наукової конференції*. Львів. 24-25 жовтня. (с. 47-50). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

28. Бибик, Д. Д. (2019с). Технологія формування та розвитку лідерства у дітей та молоді засобами неформальної освіти. *Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем: матеріали науково-практичної конференції*. Одеса. 6-7 грудня. (с. 43-45). Одеса: Вид-во «Молодий вчений».

29. Бибик, Д. Д. (2020а). Досвід реалізації студентських ініціатив проєктної діяльності у сфері сталого розвитку. *Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя. 29-30 травня. (с. 24-27). Запоріжжя: ЗНУ.

30. Бибик, Д. Д. (2020б). Соціально-педагогічні умови розвитку лідерського потенціалу дітей та молоді. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2019 рік*. Київ. 22 квітня. (с. 29-34). Івано-Франківськ: НАІР.

31. Бибик, Д. Д. & Савельчук, І. Б. (2020). Форми реалізації партнерської взаємодії освітніх закладів з фахівцями громадських організацій та суб'єктами волонтерської діяльності. *Педагогіка партнерства: стан, проблеми, перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)*. Житомир. 28 жовтня. (с. 52-54). Житомир.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та результатів автоматизованої перевірки на відсутність плагіату встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації представлено у доповідях на наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях різних рівнів: *міжнародних*: «Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011); «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Хмельницький, 2012); «Актуальні проблеми соціальної роботи: волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи» (Ужгород, 2013); «Соціальна політика: концепції, технології, перспективи» (Київ, 2013); «Соціальна педагогіка: наука, професія, діяльність (здобутки двох десятиріч)» (Київ – Івано-Франківськ, 2013); «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2016); «Актуальні

питання та проблеми розвитку соціальних наук» (Кельце, Польща, 2016), «Інноваційні методи підготовки фахівців соціальної сфери» (Київ, 2017); «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогіки та соціальної роботи» (Сладковічево, Словацька Республіка, 2017); «Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід» (Київ, 2018); «Освітні програми з соціальної роботи: теоретичні та практичні аспекти» (Київ, 2018), «Соціальне виховання: від традицій до сучасності» (Київ, 2018), «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (Ніжин, 2018); «Теоретичні та практичні аспекти формування освітнього простору інституційного рівня: світовий та вітчизняний вимір» (Львів, 2019); «Нова парадигма економічної освіти у контексті інноваційної моделі розвитку вітчизняної освіти» (Київ, 2020); «Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Запоріжжя, 2020); *всеукраїнських*: «Соціальна робота в контексті соціокультурних змін» (Київ, 2016); «Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем» (Одеса, 2019); «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 2019); «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (Кам'янець-Подільський, 2019); «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах» (Київ, 2019); «Соціальне становлення особистості в умовах суспільних трансформацій: наукові підходи та сучасні практики» (Київ, 2020); «Педагогіка партнерства: стан, проблеми, перспективи» (Житомир, 2020); *круглих столів*: «Територія партнерства: університет третього віку в Україні та Польщі» (Ніжин, 2018); «Пріоритетні завдання соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей вимушених переселенців» (Київ, 2019); «Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи» (Київ, 2020); *науково-методологічних семінарах*: «Соціальна робота як реалізація завдань соціальної політики держави» (Київ, 2018); «Компетенції та компетентності: наукові теорії та практики (латвійський і український досвід)» (Київ, 2019); «Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи» (Київ, 2020).

Основні положення дисертації обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри теорії і технології соціальної роботи, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2017-2020 рр.).

З метою подальшої апробації навичок тренерської роботи взято участь: у *навчальних програмах* Школи Амбасадорів «HAPPY UKRAINE» компанії VALUES (Київ, 2019); *тренінгах*: «Жінки – глобальні лідери: тренд 20-х років XXI сторіччя» (Житомир, 2019); «Забезпечення успіху в епоху змін» (Київ, 2020); «Лідерський потенціал волонтера: сім звичок самоєфективності» (Київ, 2020; Житомир, 2020); *міжнародних виставках*: «Освіта та кар'єра – День студента 2019» (Київ, 2020); *форумах та вебінарах*: «Лідер змін в освіті: цінності, виклики, можливості» (Київ, 2019); «Основні пріоритети формування розвивального середовища дитини» (Київ, 2019); «Виклики соціальної ситуації в умовах пандемії COVID-19: актуальні питання до компетенцій соціального працівника» (Київ, 2020).

Оцінка мови та стилю дисертації. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступно для сприйняття. Дисертацію написано грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі. Зміст, структура, оформлення та кількість публікацій відповідають вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій».

Ознайомившись з дисертацією Д.Д. Бирик «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» та науковими публікаціями, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, а також взявши до уваги результати фахового семінару вважаємо, що: дисертація, виконана Бирик Дар'єю Дмитрівною на тему: «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» є самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми, що містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних та практичних питань, пов'язаних з формуванням соціального лідерства соціальних працівників.

У дисертації отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні результати, що в сукупності сприяють підвищенню ефективності формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені дисертантом наукові завдання вирішені повністю, мета дослідження досягнуто. Основні положення дисертації, задекларовані здобувачем містять елементи наукової новизни. Структура і обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані та аргументовані, містять наукову новизну та отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача відображені всі положення дисертації.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту. За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною та практичною значущістю дисертаційна робота Д.Д. Бирик «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» повністю відповідає спеціальності 231 Соціальна робота, галузі знань 23 Соціальна робота. Здобувачем повністю виконано освітню на наукову складову освітньо-наукового рівня вищої освіти.

Рекомендації дисертації до захисту з урахуванням наукової зрілості пошукувача. Дисертаційне дослідження Бирик Дар'ї Дмитрівни «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки» є завершеною науковою працею, в якій її авторкою Д.Д. Бирик отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку соціальної роботи.

Дисертаційна робота Д.Д. Бибик відповідає вимогам п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167 та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01. 2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота).

УХВАЛИЛИ: 1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертацію *Бибик Дар'ї Дмитрівни* на тему: «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки». 2. Рекомендувати дисертацію *Бибик Дар'ї Дмитрівни* на тему: «Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота (галузь знань 23 Соціальна робота) до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Рішення прийнято одногосно (за – 16; проти – 0; утримались – 0).
21.01.2021 р.

Головуюча фахового семінару
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та технології
соціальної роботи

Секретар фахового семінару
кандидат педагогічних наук,
старший викладач
кафедри теорії та технології
соціальної роботи

М.О.Житинська

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та
технології соціальної роботи
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

В.І. Тернопільська

Рецензент:

кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри соціальної політики
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

М.В. Коновалова